

цінності. Для нормального та безперервного відтворення людського капіталу повинна бути сформована основа — прискорення темпів оновлення техніко-технологічної бази матеріального і нематеріального виробництва.

Література

1. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории. / Г. С. Беккер. — Пер. с англ. — М.: ГУВШЭ, 2003. — 672 с.
2. Shultz T. Investment in human capital. The American Economic Review, Vol. 51, No.1, (Mar. 1961), pp. 1—17.
3. Данилишин Б. М. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства: Монографія. / Б. М. Данилишин, В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук. — К.: ЗАТ «Нічлава», 2005. — 328 с.
4. Долішній М. І. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці: теорія і практика. / М. І. Долішній, С. М. Злупко, Т. С. Злупко, Т. Б. Токарський. — Львів: ІРД НАН України, 1997. — 340 с.
5. Куценко В. І. Розвиток соціальної сфери: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): Монографія / В. І. Куценко. — Ніжин: ТОВ «Видавництво Алекс-Поліграф», 2008. — 818 с.
6. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: Монографія: у 2 ч. / В. М. Лич. — К.: КНУБА, 2009. — Ч. 1. — 222 с.
7. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: Монографія: у 2 ч. / В. М. Лич. — К.: КНУБА, 2009. — Ч. II. — 234 с.
8. Ушенко Н. В. Людський капітал: регуляторні механізми відтворення: Монографія. — Донецьк: ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2008. — 288 с.

Статтю подано до редакції 18.02.11 р.

УДК 336.71

С. М. Яременко, канд. екон. наук,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовується необхідність створення комплексної системи економічної безпеки банку і розкриваються основні положення її організації. Доводиться, що організація комплексної системи безпеки банку може розглядатися як процес, який має власну

структуру з взаємозв'язаних елементів. Обґрунтовується роль процесу організації комплексної системи економічної безпеки в досягненні необхідних результатів захисту інтересів банку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека банку, комплексна система економічної безпеки банку, організація комплексною системою безпеки банку, сили і засоби комплексної системи економічної безпеки банку, алгоритм планування заходів безпеки, контроль ефективності функціонування комплексної системи економічної безпеки банку.

АННОТАЦИЯ. В статье обосновывается необходимость создания комплексной системы экономической безопасности банка и раскрываются основные положения ее организации. Доказывается, что организация комплексной системы безопасности банка может рассматриваться как процесс, который имеет собственную структуру из взаимосвязанных элементов. Обосновывается роль процесса организации комплексной системы экономической безопасности в достижении необходимых результатов защиты интересов банка.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая безопасность банка, комплексная система экономической безопасности банка, организация комплексной системой безопасности банка, силы и средства комплексной системы экономической безопасности банка, алгоритм планирования мер безопасности, контроль эффективности функционирования комплексной системы экономической безопасности банка.

THE SUMMARY. In the article the necessity of creation of the complex system of economic security of bank is grounded and the substantive provisions of its organization open up. Proved, that organization of the complex system of safety of bank can be examined as a process which has an own structure from associate elements. The role of process of organization of the complex system of economic security is grounded in achievement of necessary results of defence of interests of bank.

KEY WORDS: economic security of bank, complex system of economic security of bank, organization of safety of bank, forces and facilities of the complex system of economic security of bank, scheduling of safety measures algorithm, control of efficiency of functioning of the complex system of economic security of bank, the complex system.

В умовах фінансової кризи головною проблемою для банків є пошук ефективних, адекватних їх загрозам заходів забезпечення економічної безпеки, мінімізації негативного впливу загроз на діяльність банків та визначення шляхів формування систем безпеки, здатних протистояти викликам сьогоденної ситуації, що склалась на ринку.

Постановка проблеми. Проведений аналіз стану економічної безпеки вітчизняних банків показує, що існуючі системи безпеки

функціонують лише в режимі захисту від загроз, а не протидії їм, і здебільшого передбачають стандартні заходи, які не завжди дають позитивний результат. Як правило, заходи безпеки банків обмежуються діяльністю безпосередньо підрозділів безпеки без поширення функцій безпеки на інші підрозділи банків. Головним же недоліком в організації економічної безпеки банків є зосередження зусиль на виявленні порушень у банках, а не на їх попередженні, недотримання принципу цілеспрямованості безпеки, особливо в питаннях захисту економічних інтересів банків. Часто економічна безпека в банках ототожнюється з ефективністю управління фінансовою діяльністю, або викриттям злочинних посягань на власність банків чи перевіркою клієнтів. Економічна безпека не завжди вважається одним із показників, які характеризують стан банку, її заходи відокремлені, як правило, не системні, не комплексні і здебільшого мають пасивний характер [8].

З огляду на зазначене виникає необхідність комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки банків, практична реалізація якого може бути здійснена через створення у банках комплексної системи економічної безпеки. Ефективність останньої буде забезпечуватись через поєднання можливостей різних видів безпеки (фінансової, інформаційної, кадрової безпеки, безпеки матеріальних ресурсів), взаємоузгоджений, цілеспрямований їх вплив на діяльність банку, формування сприятливих умов для отримання запланованого результату. Разом з тим, комплексна система економічної безпеки банку може бути ефективною тільки за умови якісної організації її функціонування. Саме необхідність формування організаційних засад комплексної системи економічної безпеки банку і обумовлює актуальність теми даної статті.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичним і практичним питанням безпеки (в тому числі і економічної) банківської діяльності присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили українські вчені О. Барановський [1], В. Геєць [6], М. Зубок [3; 4], а також російські — В. Гамза [2], В. Сенчагов [7], И. Ткачук [2], В. Ярочкін [9] та ін.

Відаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зауважити, що у вітчизняній економічній літературі бракує комплексних досліджень, які стосуються проблеми забезпечення економічної безпеки банків, а таке питання як формування комплексного та системного підходу до забезпечення економічної безпеки банку,

організації її функціонування виявилось малодослідженим. Саме тому метою даної статті є обґрунтування комплексного підходу до формування системи економічної безпеки банку та вироблення організаційних основ її функціонування.

Виклад основного матеріалу. Різноманітність загроз банківській діяльності, непередбачений характер їх впливу на банки обумовлює формування комплексу заходів щодо захисту від них. Разом з тим, непередбаченість загроз спостерігається лише щодо певних ситуацій, регіонів, окремих банків, у той час як у масовому їх прояві існують певні залежності та закономірності. За таких умов виникає необхідність системного підходу до протидії таким загрозам, який би враховував указані закономірності і формував адекватні (закономірні) дії систем банківської безпеки. Адекватність системи банківської безпеки формується через створення відповідного режиму діяльності банків, який поширює свій вплив на всі складові діяльності банків. У такому випадку діяльність банків має бути спеціально врегульованою стосовно формування та використання всіх видів ресурсів банку, його поведінки та поведінки персоналу, проведення банківських операцій в умовах дії несприятливих факторів. Реалізація даного підходу, з точки зору безпеки банку, може бути ефективною лише за умов створення у банках комплексної системи економічної безпеки. Тут *під такою системою можемо розуміти певну комбінацію елементів (безпеки матеріальних ресурсів, фінансової безпеки, інформаційної безпеки та кадрової безпеки), пов'язаних між собою різносторонніми зв'язками та спрямованими на захист від загроз та протидію їм по найважливіших напрямках діяльності банку.*

У свою чергу забезпечення безпеки матеріальних ресурсів може здійснюватись через формування комплексу заходів, пов'язаних з об'єктивним їх обліком, запровадженням неминучої відповідальності за їх втрату, нестачу чи інші посягання на матеріальні цінності, надійною їх охороною, контролем їх наявності та експлуатації, а також ефективним правовим регулюванням взаємовідносин адміністрації банків та їх персоналу стосовно матеріальних цінностей.

Головним у формуванні комплексу заходів захисту матеріальних ресурсів банку є системний підхід, побудований на виявленні відповідних закономірностей у процесі використання банком власних матеріальних ресурсів для забезпечення своєї діяльності.

Основні зусилля фінансової безпеки спрямовуються на забезпечення фінансової стійкості та фінансової незалежності банків, формування здатності зберігати свої фінансові можливості на не-

обхідному рівні, в тому числі і під впливом різного роду небезпек і загроз.

Основу інформаційної безпеки за сучасних умов складають інформаційне забезпечення діяльності банків, захист їх інформації, що має обмежений доступ та протидія негативному інформаційно-психологічному впливу на діяльність банків.

Забезпечення кадрової безпеки передбачає мінімізацію загроз банку від діяльності та поведінки його персоналу.

Ефективне функціонування комплексної системи економічної безпеки має бути забезпечено за рахунок якісної її організації. Тут автор виходить із того, що організація комплексної системи економічної безпеки банків розглядається як певний процес, який має власну структуру із взаємопов'язаних елементів (рис. 1). Кожен з елементів є базовим для наступного і формує певне підґрунтя для створення, становлення та розвитку системи безпеки. Разом з тим, процес організації комплексної системи економічної безпеки має базуватися на певній інформаційній базі, яку будуть становити: результати аналізу загроз банку, рішення керівника установи банку щодо організації безпеки, існуючі правові норми чинного законодавства щодо захисту банківської діяльності, основні завдання діяльності банку і його можливості щодо створення комплексної системи економічної безпеки.

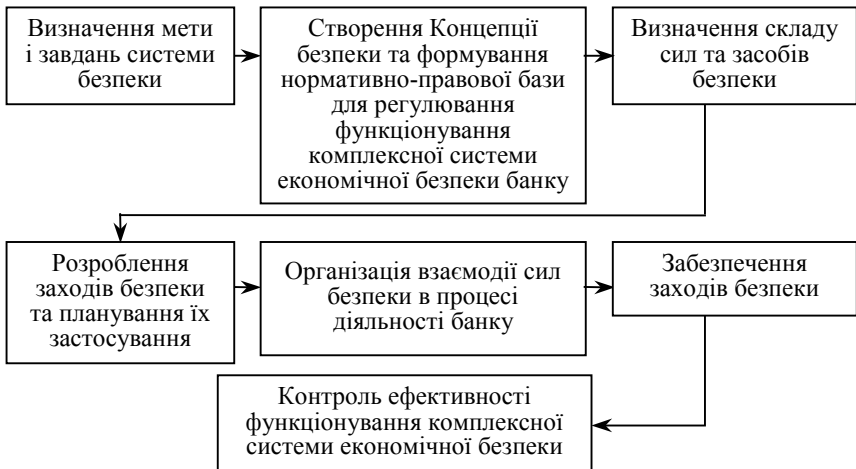

Рис. 1. Структура процесу організації функціонування комплексної системи економічної безпеки банку

При визначенні мети і завдань комплексної системи економічної безпеки банку, виникає необхідність урахувати наявність загроз його діяльності, їх небезпечність та активність, на усунення яких якраз і має спрямовувати свої зусилля комплексна система економічної безпеки. Крім того, важливим є врахування можливостей банку щодо створення та утримання системи безпеки, а також його інтересів на ринку. В цілому перед комплексною системою економічної безпеки банку може бути поставлена така мета: недопущення понесення банком збитків та заподіяння йому шкоди, а також забезпечення ефективного вкладання ним коштів у процесі своєї діяльності, що буде утворювати передумови для забезпечення стабільності та розвитку банку.

Досягнення зазначеної мети може бути забезпечено виконанням таких завдань:

- своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз економічній безпеці банку, вжиття заходів щодо їх усунення, припинення негативної дії, локалізації та нейтралізації;

- виявлення причин і умов, що сприяють заподіяння банку шкоди;

- інформаційно-аналітичне дослідження клієнтів, партнерів, конкурентів та формування об'єктивних знань про їхню діяльність;

- забезпечення збереження матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів банку, ефективного та законного їх використання;

- захист банківської інформації від протиправних посягань та несанкціонованого витоку;

- протидія втягуванню банку в протизаконну діяльність;

- локалізація дії шкідливих для банку зовнішніх та внутрішніх факторів, формування умов для відшкодування завданої банку шкоди;

- захист банківських операцій від посягань, недобросовісних дій певних суб'єктів та небезпечних факторів ринкових ситуацій.

Важливе місце в процесі організації комплексної системи економічної безпеки банку займає правове регулювання її функціонування, основу якого становить Концепція економічної безпеки банку як його погляд (точка зору) на забезпечення власної безпеки. У цьому документі подаються відомості про політику банку щодо забезпечення економічної безпеки його діяльності на ринку банківських послуг, основні засади організації та функціонування

комплексної системи економічної безпеки банку. Концепція характеризує умови діяльності банку на ринку банківських послуг, можливість виникнення внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці банку, вимоги до комплексної системи економічної банку, визначає її мету, принципи та завдання, підходи та методи організації, функціонування та правове, фінансове, матеріально-технічне, інформаційне і наукове забезпечення, а також комплекс заходів, які використовуються у процесі функціонування системи.

Як правило, Концепція розробляється на довгострокову перспективу і має враховувати інтереси власників, акціонерів, керівництва, персоналу і клієнтів банку. Вона передбачає створення належного режиму захисту банку від зовнішніх і внутрішніх посягань на його власність, імідж та персонал, а також формування умов для ефективної реалізації інтересів банку на ринку банківських послуг.

Водночас, ураховуючи практично повну відсутність правових актів щодо правового регулювання безпеки підприємницької діяльності з боку держави, банки компенсують цей недолік власними правовими актами. На даний час певна частина банків розробляє необхідні їм нормативні документи з питань безпеки, але, як показує досвід, зазначені документи не завжди є конкретними та такими, що акцентують увагу саме на питаннях економічної безпеки.

Особливу увагу в таких документах доцільно буде приділити розподілу функцій з питань безпеки між підрозділами банку. Останні, крім спеціальних підрозділів безпеки, мають реалізовувати функції з питань безпеки в межах тих завдань, які передбачені їх призначенням, насамперед у технологіях банківського виробництва та при забезпеченні відповідного режиму безпеки відповідно до своїх напрямків діяльності. Зазначені функції мають бути передбачені в Концепції безпеки, документах, що регулюють діяльність певних підрозділів та визначають порядок і правила застосування технологій банківського виробництва.

Що ж до підрозділів економічної безпеки, то їх функції мають передбачати виконання спеціальних завдань з питань охорони, режиму, інформаційної безпеки, взаємодії з правоохоронними органами, проведення службових розслідувань, забезпеченням внутрішньої безпеки банку, протидії промислому шпигунству та ін.

Склад сил та засобів комплексної системи економічної безпеки обумовлюється можливостями банку, наявністю загроз його діяльності, завданнями, що виконує банк на ринку, обсягами банківського виробництва, структурою банку.

Водночас, ураховуючи різноманітність завдань економічної безпеки та комплексний її характер підрозділи економічної безпеки повинні мати у своєму складі фахівців різного професійного спрямування, з тим щоб їх функції були реалізовані найбільш ефективно. Зокрема, до складу таких підрозділів доцільно включати фахівців з банківської справи, фінансового та господарського права, аналітичної та інформаційної роботи, менеджменту безпеки, психології, соціології та менеджменту персоналу. Тобто, якщо завдання економічної безпеки банку в межах функцій підрозділів банку (крім підрозділів економічної безпеки) будуть виконуватися безпосередньо персоналом цих підрозділів, професійне спрямування якого визначається відповідно до напрямів та видів діяльності цих підрозділів, то підрозділи безпеки формуються з фахівців різних професійних спрямувань. Найбільш показово це може бути подано через структуру підрозділів економічної безпеки банку, наведену на рис. 2.

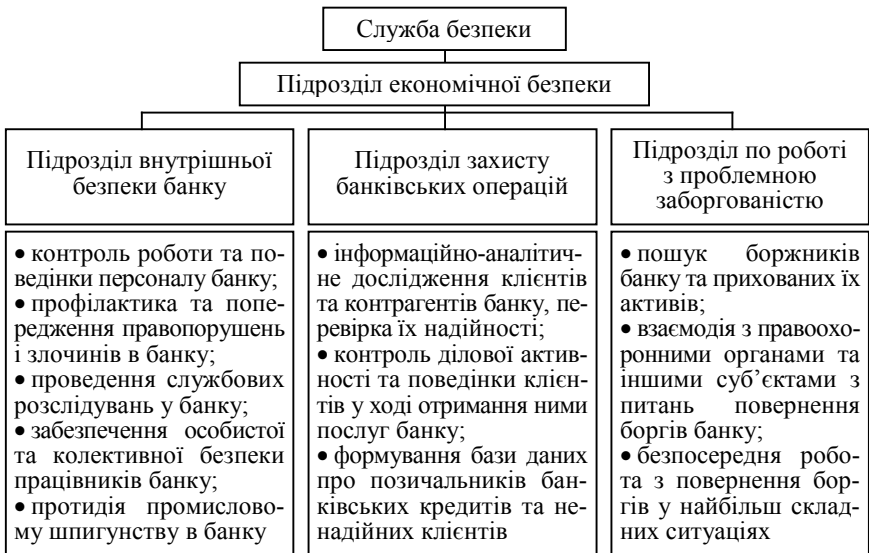

Рис. 2. Структура підрозділу економічної безпеки банку

Заходи економічної безпеки, що застосовуються в банку, мають впливати із завдань безпеки та перекривати всі напрями реалізації загроз банку. Аналіз банківської діяльності вказує на те, що окремі банки концентрують свої заходи безпеки по трьох напрямках: охорона, режим та інформаційне супроводження банківської діяльності. Як показує досвід, такий підхід за умов якісної організації виконання заходів безпеки може давати позитивні результати. Тому при розробленні та впровадженні заходів економічної безпеки головну увагу слід було б приділити питанням їх планування в банку.

Для досягнення більшої ефективності від запровадження заходів економічної безпеки в банку доцільно дотримуватися такого алгоритму їх планування:

- ◆ деталізація завдань і об'єктів захисту;
- ◆ виділення об'єктів особливого, постійного і періодичного контролю;
- ◆ розподіл сил і засобів економічної безпеки по завданнях і об'єктах безпеки;
- ◆ визначення термінів виконання заходів безпеки;
- ◆ визначення прийомів і способів виконання заходів безпеки;
- ◆ узгодження умов і дій сил безпеки банку;
- ◆ прогнозування результатів виконання заходів економічної безпеки.

Зазначений алгоритм може забезпечити більш продуктивне і раціональне використання сил безпеки та з більшою якістю контролювати ефективність їх діяльності.

Ураховуючи різноманітність завдань економічної безпеки та значну динаміку формування загроз банківській діяльності, великого значення в організації економічної безпеки банків набуває організація взаємодії сил безпеки банку поміж собою, з підрозділами банку та суб'єктами зовнішнього середовища. Взаємодія, як організаційний захід, має здійснюватися з метою забезпечення єдиного розуміння всіма суб'єктами (особами), залученими до виконання заходів безпеки, порядку, форм і способів дій при виконанні поставлених їм завдань. Цим досягається цілеспрямованість безпеки, висока її активність, а від того і необхідний результат. Взаємодія може організовуватись по об'єктах захисту, у часі або по виконуваних завданнях.

Забезпечення виконання заходів безпеки (фінансове, матеріальне, наукове і т. д.) спрямовується на підвищення можливостей

системи безпеки банку у справі захисту інтересів банку на кожному з етапів та напрямків його діяльності. Головним тут виступає фінансування заходів безпеки, на що за деякими даними банки витрачають від 0,5 до 1,5 % їх доходів [3; 5]. Як свідчить іноземний досвід забезпечення безпеки підприємницької діяльності, на утримання своїх сил безпеки і проведення ними відповідних заходів підприємства, банки витрачають до 15 % своїх доходів [3]. На жаль, ситуація в банківському секторі України розвивається так, що перспективи збільшення обсягів фінансування сил безпеки банків поки що далекі до іноземної практики.

Контроль функціонування комплексної системи економічної безпеки банку має носити постійний характер. Як правило, контроль проводиться шляхом перевірок та звітності. Ці форми дають змогу реагувати на діяльність сил безпеки в поточній діяльності банку, але мало забезпечують розвиток стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки. Тут доцільно було б періодично проводити аналіз результатів виконання завдань безпеки за певний період, насамперед щодо певних показників економічної безпеки банку. Крім того, при підведенні підсумків діяльності банку доцільно було б визначати вклад системи економічної безпеки в досягнення банку, визначати її роль у формуванні прибутку, тобто розглядати результати діяльності сил безпеки не тільки в масштабі виконання конкретних операцій, а й у більш глобальному порядку — забезпеченні розвитку банку.

Висновки. Підсумовуючи, слід звернути увагу на те, що ефективність функціонування комплексної системи економічної безпеки банку значною мірою буде залежати від якості її організації. Тобто, забезпечуючи економічну безпеку банку поряд з визначенням та проведенням її заходів, особливу увагу слід приділити процесу організації безпеки, без чого зазначені заходи не будуть мати належного результату.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О. І. Барановський. — К.: КНТЕУ, 2004. — 759 с.
2. Гамза В. А. Безопасность банковской деятельности / В. Гамза, И. Ткачук — М.: Маркет ДС, 2010. — 408 с.
3. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності: навч. посіб. / М. І. Зубок. — К.: КНЕУ, 2002. — 190 с.

4. Зубок М. І. Захист матеріальних ресурсів банків як один з елементів економічної безпеки // Фінанси, облік і аудит. — К., 2009. — Вип. 13. — С. 53—61.

5. Крутов В. В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва / В. В. Крутов; Ін-т економіки та прогнозування НАН України, ВНЗ «Ун-т економіки та права» КРОК» — К.: Фенікс, 2008. — 406 с.

6. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / [Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С. та ін.]: за ред. В. М. Гейця. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.

7. Экономическая безопасность России: общ. курс / [Сенчагов В. К., Губин Б. В., Павлов В. И. и др.]; под ред. В.К.Сенчагова; РАН. Ин-т экономики и др. — М.: Дело: Акад. народ. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2005. — 895 с.

8. Яременко С. М. Забезпечення економічної безпеки діяльності банків: дис. ... кандидата економ. наук: 08.00.08 / Яременко Світлана Миколаївна. — К., 2010. — 247 с.

9. Ярочкин В. И. Безопасность банковских систем / Ярочкин В. И. — М.: Ось-89, 2004. — 416 с.

Статтю подано до редакції 23.03.11 р.

УДК. 336.722.37:330.567.28

О. В. Ситник,
старший викладач кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНІ МЕЖІ КРЕДИТІВ ДОМОГОСПОДАРСТВАМ

АНОТАЦІЯ. У статті основну увагу приділено розгляду визначення поняття «межі» економічних явищ, зокрема економічних меж кредитів, розвідці меж споживчих кредитів на макрорівні, критеріїв їх визначення, дослідженню часток кредитів домогосподарствам у загальному кредитному портфелі банків, досвіду з цих питань зарубіжних країн.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічні межі кредиту, домогосподарства, кредити домогосподарствам, межі кредиту на макрорівні, проблемні кредити.